

Nazismen

Den nazistiske antisemittismen, 1920–1945

Den aller mest ekstreme formen for antisemittisme i Europa i tiden etter første verdenskrig var uten tvil den nazistiske antisemittismen. Under andre verdenskrig forsøkte den nazistiske staten å tilintetgjøre jødene i Europa. 6 millioner jøder mistet livet.

Hva drev nazistene til å gjennomføre disse grusomhetene? Hvilken betydning hadde antisemittismen i den nazistiske ideologien?

En antisemittisk ideologi

Det tyske nasjonalsosialistiske partiet (NSDAP) ble dannet i 1920 og kom etter hvert under ledelse av østerrikeren Adolf Hitler. Partiet var motstandere av demokratiet og rettsstaten, og hadde som mål å opprette en ny, autoritær stat som skulle ledes av en fører.

NSDAP fremmet fra starten av en ekstrem fiendtlighet overfor jødene. Hitler og nazistene oppfattet kampen mellom ulike «menneskeraser» som drivkraften i historien og politikken. I dette verdensbildet ble «den germanske rasen» og «den jødiske rasen» betraktet som erkefiender. De såkalte germanerne ble skildret som ærlige, arbeidsomme og kreative, mens jødene ble fremstilt som parasitter, som ødela det tyske samfunnet.

Konspirasjonsteorier spilte også en sentral rolle i den nazistiske ideologien. Nazistene hevdet at jødene over hele verden arbeidet i det skjulte for å erobre verdensherredømme. Alle negative hendelser – som økonomiske kriser, kriger og revolusjoner – ble hevdet å være forårsaket av jøder. Den israelske historikeren Saul Friedländer har betegnet nazistenes antisemittisme som en frelsesantisemittisme. Med dette mener han at Hitler og nazipartiet oppfattet kampen mot jødene som en nødvendighet for å berge «rasen» og nasjonen.

Maktvertakelse og antisemittisk politikk

Et viktig trekk ved den nazistiske antisemittismen var at den la stor vekt på handling. Bare gjennom fysiske aksjoner, mente nazistene, kunne det tyske samfunnet renses for jøder og andre grupper som de oppfattet som laverestående og «rasefremmede». Allerede i 1920-årene gjennomførte aktivister tilknyttet nazipartiet voldshandlinger, blant annet rettet mot politiske motstandere og jøder.

30. januar 1933 ble Hitler utnevnt til rikskansler i Tyskland. I månedene som fulgte, avviklet nazistene det parlamentariske systemet og erstattet det med et ettpartisystem med Hitler som fører. Som et ledd i dette ble antisemittismen gjort til statlig politikk i Tyskland. Umiddelbart etter maktvertakelsen gjennomførte NSDAP-aktivister antisemittiske aksjoner på lokalt plan, med det siktemål å støte jødene ut fra fellesskapet. De nye makthaverne utformet også lover som utestengte jøder fra stadig flere områder i samfunnet. Mest kjent er de såkalte Nürnberglovene fra september 1935, som reduserte jødene til annenrangs samfunnsborgere og forbød ekteskap og seksuelle relasjoner mellom jøder og ikke-jøder.

Krystallnatten

Under den såkalte Krystallnatten, natten mellom 9. og 10. november 1938, gled diskrimineringen over i åpen forfølgelse. I løpet av denne natten gjennomførte Hitler-regimet en landsomfattende terroraksjon hvor synagoger og jødiske butikker ble ødelagt, og der en rekke jødiske personer ble mishandlet og drept. De offisielle dødstallene er senere blitt anslått til 91, men de var sannsynligvis enda høyere.

Fra forfølgelse til folkemord

Et nytt, viktig vendepunkt var utbruddet av andre verdenskrig. I september 1939 rykket Hitler-Tyskland inn i Polen. Året etter, i 1940, invaderte tyske styrker vesteuropeiske land som Danmark, Norge, Frankrike, Nederland og Belgia. 22. juni 1941 angrep nazi-regimet Sovjetunionen.

I løpet av verdenskrigen utviklet den antisemittiske forfølgelsespolitikken seg til å bli en folkemordpolitikk. I den nazistiske propagandaen ble jødene beskyldt for å ha forårsaket krigen, som nazistene selv hadde startet. Det ble hevdet at Hitler-Tysklands krigsmotstandere, Sovjetunionen, Storbritannia og USA, i virkeligheten var styrt i kulissene av mektige jøder. Kampen mot fiendemaktene og kampen mot jødene ble fremstilt som to sider av samme sak.

Oppfatningen av jødene som en trussel, at de sto bak en internasjonal sammensvergelse, var en viktig faktor bak den nazistiske drapspolitikken. I løpet av andre verdenskrig myrdet den nazistiske staten flere titalls millioner mennesker, blant annet jøder, roma/sinti, russiske krigsfanger og fysisk og psykisk handikappede. Den mest systematiske utryddelsespolitikken ble rettet mot jødene, som de nazistiske myndighetene forsøkte å tilintetgjøre fullstendig. Under den tyske fremrykningen i Sovjetunionen 22. juni 1941 ble mord på jøder gjort til en del av de militære aksjonene. Hundretusener av jødiske menn, kvinner og barn ble henrettet gjennom masseskytinger bare i løpet av høsten 1941.

Mot slutten av 1941 og i første del av 1942 begynte en ny fase i den nazistiske drapspolitikken: deportasjon og tilintetgjørelse i leire ved hjelp av gasskamre.

I mars 1942 satte nazistiske myndigheter i gang en omfattende operasjon for å ta livet av de polske jødene. Samtidig ble jødene som befant seg i de tyskokkuperte områdene i Sentral- og Vest-Europa, systematisk deportert til utryddelsesleirene. I Nederland ble 70 % av den jødiske befolkningen myrdet. I Polen mistet 3 millioner jøder livet, og 17 000 jødiske menigheter ble fullstendig utslettet.

Holocaust i Norge

Også jødene i Norge ble rammet av den nazistiske drapspolitikken. Både den tyske okkupasjonsmakten og deres medløpere i det norske nazistiske partiet Nasjonal Samling, oppfattet jødene som en trussel og fiende. Det ble gjennomført en rekke antisemittiske tiltak som høsten 1942 og vinteren 1943 kulminerte i massearrestasjoner og deportasjoner. Under unntakstilstanden i Trondheim 6.–12. oktober ble de mannlige jødene over 15 år arrestert. Deretter ble alle norske mannlige jøder over 15 år pågrepet i en landsdekkende aksjon 26. oktober 1942. Arrestasjonene skjedde etter tysk ordre, men det var norske politistyrker som utførte dem.

25.–26. november fulgte arrestasjonen av jødiske kvinner og barn. Totalt 773 jøder ble deportert fra Norge. Bare 34 av dem overlevde deportasjonene. Til sammen døde 765 norske jøder, i Auschwitz eller i Norge, direkte eller indirekte som følge av nazistenes antisemittiske politikk.

Dette tilsvarte noe mellom 30 og 40 % av den jødiske befolkningen som bodde i landet før krigen.